

ANDMEKAITSE INSPEKTSIOON

*Valvame, et isikuandmete kasutamisel austatakse eraelu
ning et riigi tegevus oleks läbipaistev*

**LASTE ÕIGUSED JA ISIKUANDMETE
TÖÖTLEMINE**

Juhend kehtestatakse isikuandmete kaitse seaduse § 33 lõike 1 punkti 5 alusel.

Kinnitatud 28.12.2007.

Muudetud 19.02.2013.

Andmekaitse Inspektsioon analüüsis laste isikuandmete töötlemist erinevates igapäevaelu valdkondades. Avaldatu aluseks võeti peamised rahvusvahelisel tasandil laste õigusi käsitlevad õigusaktid, siseriiklikud vastavate valdkondade normid, läbiviidud järelevalvetulemid ja praktikas kasutatavad käitumisharjumused erinevates keskkondades.

Regulatsioon

Peamiseks laste õigusi käsitlevaks rahvusvaheliseks lepinguks on ÜRO lapse õiguste konventsioon, millega Eesti ühines 1991. aastal. Konventsiooniga ühinemisel võeti kohustus tagada rahvusvaheliselt tunnustatud õigused igale Eesti territooriumil elavale lapsele.

ÜRO lapse õiguste konventsioon on lepinguks laste ja täiskasvanute ning laste ja valitsuse vahel. Sellest tulenevalt on strateegiliseks eesmärgiks kohaldada siseriiklike seaduste ja tavade vastavus nimetatud konventsioonile ja teistele rahvusvahelistele inimõiguste standarditele ning edendada nende printsiipide rakendamist, samuti jälgida ÜRO lapse õiguste konventsioonist kinnipidamist nii siseriiklikes kui rahvusvahelistes õigussuhetes.

Eesti Vabariigi lastekaitse seadus (edaspidi LaKS) sätestab lapse rahvusvaheliselt tunnustatud õigused, vabadused ja kohustused ning nende kaitse Eesti Vabariigis. LaKS võeti vastu 8.06.1992. aastal.

Eestis on põhjalikult reguleeritud lasteõiguste kaitse nii perekonnaseaduses, lastekaitse seaduses, kui lastekaitse konventsioonis.

Kes on laps?

LaKS-i kohaselt peetakse lapseks kuni 18-aastasi inimesi. Antud regulatsiooni toetab ka tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsüS) § 8 lg 2 mille kohaselt on täielik teovõime 18-aastaseks saanud isikul (täisealisel).

Alla 18-aastaselt isikul (alaealisel) ja isikul, kes vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kestvalt ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida, on piiratud teovõime.

TsüS § 9 lõiked 1 ja 2 sätestavad, et kohus võib vähemalt 15-aastase alaealise piiratud teovõimet laiendada, kui see on alaealise huvides ja alaealise arengutase seda võimaldab. Sel juhul otsustab kohus, milliseid tehinguid võib alaealine teha iseseisvalt. Alaealise piiratud teovõimet võib laiendada tema seadusliku esindaja nõusolekul.

Kui nõusoleku andmisest keeldumine on ilmselt vastuolus alaealise huvidega, võib kohus alaealise teovõimet laiendada seadusliku esindaja nõusolekuta.

Lapse isikuandmete töötlemine ja eraelu puutumatus

Isikuandmete kaitse seaduse (edaspidi IKS) eesmärk on isikuandmete töötlemisel füüsilise isiku põhiõiguste ja põhivabaduste kaitsmine kooskõlas avalike huvidega.

Isikuandmete kaitse seadus sätestab § 4 lõikes 1, et isikuandmed on kõik andmed, mille alusel on võimalik isikut tuvastada ja §-s 5, et isikuandmete töötlemine on iga isikuandmetega tehtav toiming. Seega tuleb lapse isikuandmete töötlemisel lähtuda samuti IKS-is sätestatud põhimõtetest.

Tulenevalt LaKS §-st 13 on lapsel õigus privaatsusele. Lapsel on õigus isiklikule elule, suhtlus- ja sõprusringile. Lapse õigust eraelule ei tohi kahjustada meelevaldse või ebaseadusliku sekkumisega, riivates lapse au, väärikust, kiindumusi ja head mainet. Korduv jõhker sekkumine lapse eraellu võib olla

aluseks administratiiv- või distsiplinaarvastutusele võtmiseks või vanemlike õiguste äravõtmiseks. Lapsele adresseeritud kirja ning lapse isiklikke märkmeid ei ole õigus ilma lapse loata lugeda.

Lapse eraelu puutumatust toetavad ka lapse õiguste konventsiooni artikli 16 punktid 1 ja 2, mille järgi ei tohi mitte ühegi lapse eraellu, perekonnaellu, kodusse ega kirjavahetusse meelevaldselt ega ebaseaduslikult sekkuda, samuti ei tohi ebaseaduslikult rünnata tema au ja head mainet. Lapsel on õigus seaduslikule kaitsele niisuguse vahelesegamise ja rünnakute vastu.

Laps ja hinded

Palju küsimusi ja küsitavusi on tõusetunud koolis õpilaste hinnete avaldamisel. Euroopa riikides on selles osas praktika erinev.

On koole kus õpilase teadmistele antud hinne ei kuulu avalikustamisele teistele ning jääb rangelt vaid õpetaja ja õpilase või tema vanema/esindaja teada.

Samas on riike, kus õpilase teadmisele antav hinne avaldatakse ka teistele isikutele.

Eestis on rakendunud E-kooli süsteem, kuhu märgitakse õpilaste hindeid ning tema osalemine tundides ning kus andmetele pääsevad ligi lapse seaduslikud esindajad, laps ise ja õpetaja, kes andmeid sisestab. E-Kooli loomise idee on iseenesest hea ja vajalik, kuid samas peavad nii lapsed, lapsevanemad kui õpetajad olema teadlikud, et andmete ka sellises keskkonnas töötlemine ei ole alati turvaline ning andmetele võivad ligi pääseda ka selleks mitte luba omavad isikud (nt. paroolide varastamine, kaotamine, nime põhjal tuletamine) ning neid oma huvides ära kasutada.

Õpilaste ja vilistlaste nimekirjad

Õpilaste ja vilistlaste nimekirjade avalikustamise kohta loe eraldi juhiseist „Õpilaste ja vilistlaste nimekirjade avaldamise juhend“.

Kaamerad koolides ja lasteasutustes

Koolides ja lasteasutustes kaamerate kasutamine on lahti seletatud eraldi juhises „Juhend kaamerate kasutamise kohta“.

Laps ja meedia

Viimastel aastatel on Eesti meedias sagenenud lastega seotud negatiivse kontekstiga juhtumite kajastamine, milles võib näha rikkumisi nii meedia-eetilisest seisukohast kui vastuollu minemist laste õiguste ja huvidega ning seadustega.

Eesti meediaväljaannetes pole sageli tagatud lapse igakülgne füüsiline ja vaimne, aga eelkõige emotsionaalne turvalisus – selle peamise näitena võib välja tuua laste identifitseerimise võimalikkuse ajakirjanduses.

Laps on sageli meedias objekt, keda kasutatakse ära vahendina ärilistel eesmärkidel, suurendamaks meediaväljaande populaarsust ning müügiedu.

Lapsega tegelevad inimesed – lapsevanem, õpetaja, klassijuhataja, politsei, lastepsühhiaater – ei ole sageli teadlikud andmete ja oma arvamuse avaldamise võimalikest tagajärgedest ning tihti moonutatakse

arvamuses avaldatud. Seetõttu ei suuda lapse probleemidega kokku puutuvad lähedased isikud ja spetsialistid sageli tagada lapsele igakülgset kaitset ja turvalisust.

Üldreegel on, et lapse meedias eksponeerimine on lubatud vaid lapse seadusliku esindaja informeeritud nõusolekul s.t. lapsevanema või kohtu poolt määratud eestkostja nõusolekul. Eraldi juhises „Juhend kaamerate kasutamise kohta“ on selgitatud, millal võib meedia lapsi filmida koolides ja lasteasutustes ning millised on ajakirjandusele seatud reeglid filmitu avalikustamiseks.

Laps ja Internet

Erilist tähelepanu vajab ka internetis toimuv, kuna sisuliselt ei vastuta keegi seal andmete avaldamise õiguspärasuse eest.

Sellest tulenevalt peab rohkem tõstma nii laste kui ka nende vanemate/seadluslike esindajate teadlikkust.

Koolides tuleb nii õpetajate kui õpilaste (nt arvutiõpetuse tunnis) hulgas teha rohkem selgitustööd ning tuua praktilisi näiteid, kuidas isikuandmete avaldamine näiteks Internetis võib tulevikus kahjustada eraelu puutumast ja millised tagajärjed võivad ilmned.

Internet on kujunenud meediakanaliks, mille puhul on vanemal/esindajal äärmiselt keeruline olla teadlik lapse poolt hangitava või juhuslikult saadavast informatsioonist. See tingib asjaolu, et lapsega tegelev isik on osalt võimetu tagama lapsele tasakaalustatud infokeskkonda.

Lastele suunatud turundustegevus lähtub eelkõige turustajate huvidest, mis mõnede turundusmeetmete osas põhjustab vastuolu lapse huvide parimate lahendustega. Lastele suunatud müügiedenduskampaaniates ja tarbijamängudes on pöörõhk toote tarbimiselt viidud tootevälisele lisaväärtusele, mis põhjustab valearusaamu vajadustest ning nii toodete kui ka raha väärtusest.

Võimalus manipuleerida lastega ja laste kaudu ka nende vanemate või eeskostjatega loob lastele väär maailmapildi, kus taolised võtted on ühiskonna poolt aktsepteeritavad.

Kehtivas reklaamiseaduses on küll sätestatud, et lastele suunatud reklaamis ei tohi ära kasutada laste loomulikku kergete klõppide ja kogemuste puudust, kuid taoliste turundusvõtete puhul just neid lapse omadusi ära kasutataksegi.

Vanemate/esindajate, laste ja õpetajate teadlikkuse tõstmiseks on avatud interaktiivne internetilehekülg „Päästa Liisa ID“, mis on suunatud kõigi alg- ja põhikooli õpilastele, aga samuti lastevanematele ning õpetajatele.

Põlvkondadevahelised erinevused meedia kasutamisel ning mõtestamisel on kahetsusväärset suured. Sageli puudub lapsevanemal või eeskostjal ülevaade lapse meediatarbimisest (seda eriti Interneti puhul), samuti pole täiskasvanud alati pädevad kasutama või selgitama meedianähtusi. Vastutus lapse kasvatamisel ning hariduse omandamisel lasub küll täiskasvanutel, kuid viimase aja arengud meediavallas ei võimalda neil seda vastutust piisavalt tõhusalt kanda. Samad probleemid tõusetuvad ka laste isikuandmete töölemise teemal.

Kokkuvõte

Tulenevalt eelpoolkirjeldatust tuleb tõdeda, et laste privaatsuse kaitsel tuleb lähtuda kahest aspektist: vastutus ja teadlikkus.

Laste teadlikkuse tõstmine nende isikuandmete töötlemisest on nii perekonna, kooli kui andmekaitse järelevalveasutuse ülesanne.

Oluline on, et eelkõige lapsevanemad mõistaksid kui oluline on lastele selgitada isikuandmete avaldamisega kaasnevaid ohtusid ning tagajärgi, mis võivad kaasneda ning teeksid endast kõik sõltuva, et kaitsta lapse isikuandmeid ebaseadusliku töötlemise eest.

Nii kaupmeestel, massimeedial, interneti keskkonna operaatoritel jne peab olema seatud suurem vastutus lastele suunatud kampaaniate, tarbimismängude, mängukeskkondade, tutvumisportaalide jne loomisel ning läbiviimisel kuna reaalne oht laste isikuandmete mitte eesmärgipärasel töötlemisel või ebaseaduslikul töötlemisel on tunduvalt suurem kui täiskasvanute puhul.